

Список використаних джерел:

1. Любомир Медвідь. Ремінісценції / Любомир Медвідь. – Львів: Компанія Гердан, 2010. – 200 с.
2. Люба Волошин. Малярські перверсії Любомира Медвідя / Л. Волошин // Вісник Львівської академії мистецтв. – 2001. – Вип. 12. – С. 340–349.
3. Любов Волошин. Драматичні «інтер'єри» людської душі Любомира Медвідя / Л. Волошин // Артания – 2011. – № 1. – С. 108-113.
4. Марія Хрущак «Не свято для ока, а ... провокування почуттів» / М. Хрущак // Образотворче мистецтво. – 2001. – С. 8–11.

Потапенко К.Д.

студентка;

Кириченко О.І.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

СПЕЦИФІКА СТИЛЮ АМПІР В ПРОВІНЦІЙНІЙ АРХІТЕКТУРІ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНИХ БУДІВЕЛЬ МІСТА КРОПИВНИЦЬКОГО)

Актуальність дослідження полягає у виявленні специфіки архітектури пізнього класицизму, що відомий як стиль ампір (від франц. *empire* – «імперія»), на прикладі провінційного міста – військового поселення, яким був Єлисаветград (нині Кропивницький) у ХІХ столітті, коли власне й почав формуватися архітектурний образ міста. В Єлисаветграді з першої половини ХІХ століття починають формуватися ансамблі проспектів, будинків, вулиць, майданів, садово-паркових комплексів, у середині століття тут спостерігається панування ампіру. Актуальність вибору теми полягає у виявленні специфіки архітектури стилю ампір, що збереглася в сучасному місті, та необхідності збереження пам'яток історичної архітектури.

Метою статті є виявлення характерних рис провінційного ампіру на прикладі історичних будівель міста Кропивницького (в минулому Єлисаветграда) в період його перебування центром військових поселень південного регіону.

Стиль в архітектурі – це художня категорія, що позначає спільність архітектурних форм, прийомів композиції, яка складається в процесі історичного розвитку. Стиль відображає характер соціальних, ідеологічних завдань, матеріально-технічних можливостей та естетичних ідеалів суспільства. В історичні періоди зміна художніх ідеалів, уявлень про красу в суспільстві знаходить відображення у зміні стилістичних переваг [1].

До вивчення архітектури періоду пізнього класицизму та зокрема характерних особливостей ампіру неодноразово звертались дослідники

мистецтва, архітектури, культурології, серед яких важливими є праці Ю.С. Асєєва, І.А. Бартенєва і В.Н. Батажкової, В. Овсїчука, О.О. Єрошкіної, Т.В. Даренської та інших авторів. Забудові міст південної України як військових поселень присвячені праці Н.В. Мельник та Т.Н. Кандаурової. Основою розгляду характерних рис забудови міста Єлисаветграда та визначення принципів декорування фасадів періоду панування стилю ампір стали роботи О.Ю. Кецько, В. Поліщука, В.В. Петракова, О.І. Кириченко.

Специфіка формування архітектурного образу Єлисаветграда полягає в тому, що значним чином на цей процес вплинув статус міста як військового поселення, що з'явився у 1829 році. Першим міським архітектором, який вніс у містобудування Єлисаветграда високий професіоналізм і столичний масштаб, був А.М. Достоевський. Він займав цю посаду майже 10 років (від жовтня 1849 року до липня 1858 року). Саме завдяки діяльності Достоевського з'являється перший план забудови міста 1845 року, що визначав місцезоташування основних будівель, серед яких, як для міста військово-стратегічного, було визначено і планувальну композицію майбутнього військового комплексу, а також виокремленні головні та другорядні зони, обрана стильова орієнтація архітектурних споруд. Орієнтиром для фасадів будівель мешканців визначались типові проекти, що надходили із Санкт-Петербурга.

Панування класицизму як стилю сприяло визначенню чіткої системи, що базувалась на єдності, гармонії, центризмі, врівноваженості та пропорційності. На той час одна частина території України вважалася провінцією Російської імперії, а друга – Австро-Угорської, що певним чином відобразилося на розвитку українських міст. Так, для України як провінції тенденції стилю ампіру, що диктувалися Російською імперією, спочатку видавалися чужими та штучно запровадженими до тогочасного українського мистецтва. Український дослідник В. Овсїчук вважає, що для України класицизм є стилем надуманим, оскільки являв собою нав'язування своєї ідеології Російською імперією, яка старанно маскувала за статусом «високої цивілізації» жорстоку політику монархії. Однак, спираючись на природне прагнення до простоти, ясності і логічності художнього образу, базуючись на національно ідеалізованому мисленні, класицизм скеровував мислення архітекторів до античності, духовних скарбів Греції та Риму [2, с. 8]. Згодом ампір на території України набуває певної камерності та навіть відображення народних традицій, що стало основою для зародження так званого провінційного варіанту ампіру.

Загалом провідну роль у містобудуванні Єлисаветграда відіграє оборонний чинник. Формується ієрархічна просторова структура провінційного міста з домінантами й фортечними валами та позначенням в'їздів та центрів слобод або передмість. Визначальним фактором міст, що ввійшли до складу Херсонської губернії, серед яких Херсон, Миколаїв, Одеса, Єлисаветград, стає їх утворення та розбудова на базі оборонних фортець [3]. Тогочасні ідеї Російської імперії втілювались у створенні військових поселень різних типів як своєрідних державних інститутів. Єлисаветград у середині ХІХ – початку ХХ ст. вважався одним із самих упорядкованих міст Росії. В основу планування

лягли основоположні ідеї та принципи забудови Петербурга, що відобразилися також і в особливостях декору архітектури міста.

Наприкінці 1840-х років на території міста був споруджений військовий комплекс, над проектом будівель якого працював одеський архітектор Шумілін. До складу комплексу ввійшли: трьохповерхова будівля Палацу (по вулиці Дворцовій), трьохповерховий штабний і учбовий корпуси кавалергардського училища, манеж (вул. Орджонікідзе), кам'яна Ковалівська церква, будівля офіцерських зборів (на вул. Дворцовій), стайні та інші приміщення по периметрам і всередині обох кварталів, які займає комплекс. Манеж розташовувався на одній осі з церквою. Цікавим фактом є розміщення в двох кімнатах манежу (конюшні) воєнного оркестру. Згодом комплекс був завершений побудовою Зимового театру за проектом інженера Трамбицького, фасад якого гармонійно з'єднався із загальною стилістикою комплексу військових будівель. Комплекс, за винятком плацу (зараз парк) повністю зберігся і є унікальним пам'ятником військової архітектури середини ХІХ ст.

Досить цікавими є планування комплексу, рішення у функціональному відношенні, а також архітектурно-художнє вирішення. Архітектура всіх будівель комплексу витримана в єдиному стилі – так званому елісаветградському ампірі, який характеризується простотою, монументальністю, прагненням дотримуватися деяких елементів так званого «фортейційного стилю» в оздобленні будинків і водночас неабиякою живописністю. Вражає контрастне поєднання темно-червоної цегли стін з білими деталями віконних обрамлень і карнизу.

**Будівля кавалергардського училища Манеж, 1840-і
Арх. Шумілін, 1848**

Зберігся до наших часів і будинок у стилі пізнього ампіру, в якому здійснюється правосуддя. Симетричну композицію має головний фасад, портик першого поверху прикрашений пілястрами та декоративними напівкруглими нішами з арковими завершеннями. У 1874 ця споруда стала будинком правосуддя, а до цього вона належала К.В. Соколову-Бородкіну, який брав участь у створенні земських закладів на Єлісаветградщині.

Принципи оздоблення фасадів стилю ампір полягають у застосуванні в архітектурі елементів, запозичених від часів Римської імперії, таких, як

пілястри, колони, балюстради, руст, «глухі арки», «кутове каміння», використання в оздобленні вікон та дверей «замкового каменю» та загалом стриманий декор. Оздоблення фасадів будівель центральної частини міста скульптурами героїв античної міфології красномовно свідчить про орієнтацію на античні ідеали гармонійності і краси. Найбільш показовою була статуя Аполлона в ніші Гранд-готелю поряд з Міською Думою [4, с. 215], яка, на жаль, не збереглася. Новини торкнулись також житлового будівництва. Видання у 1809 і 1812 роках у Петербурзі альбомів «зразкових» проектів фасадів житлових будинків і поява закону про обов'язкове їхнє застосування поступово змінює вигляд двоповерхового житлового будинку – головні, а іноді і бічні фасади набувають ясно вираженого тричастинного поділу. Фасади будівель часто прикрашались ліпними елементами, які виготовлялись у місцевій майстерні. Здебільшого ліпнина набувала рис орнаментальних композицій, близьких до римських прототипів, але все це мало вигляд скромний і стриманий.

На жаль, імена багатьох архітекторів, які працювали в місті у ХІХ столітті, не відомі, проте загальний образ, який вони створили, дозволяє розглядати Єлисаветградський ампір як художньо цілісне явище.

Таким чином, основні тенденції та основні етапи розвитку архітектури та містобудування в Єлисаветграді – центрі військових поселень південного регіону – збігаються із загальними тенденціями, які притаманні стилю ампір, що розповсюдився в деяких містах у першій половині – середині ХІХ ст. В той же час архітектурні пам'ятники Єлисаветграда, збудовані в стилі ампір, мають деяку своєрідність, що обумовлено статусом міста, місцем його розташування далеко від основних архітектурних центрів і присутністю в міській архітектурі лінії петербурзького впливу.

Список використаних джерел:

1. Асеев Ю.С. Стили в архитектуре Украины. – К.: Будівельник, 1989. – 104 с.
2. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. – К.: Дніпро, 2001. – 446 с.
3. Мельник Н.В. Архітектура комплексів громадсько-житлової забудови міст Півдня України кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Автореферат дисертації канд. мист-ва. – Львів, 2007 – 22 с.
4. Кириченко О. Специфіка стилю ампір в провінційному тексті культури (на прикладі Єлисаветграда – центру військових поселень) // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірний науковий праць / Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 25-27 квітня 2013 року. – Вип. 14(19). Частина 2. – К.: НПУ, 2013. – 243 с. – С. 211–216.